

Lietuvos šaulių sąjungos ideologas Vladas Putvinskis- Pūtvis ir jo atminimo jamžinimas

Mindaugas ŽELVYS

2023 m. minėsime Lietuvos šaulių sąjungos kūrėjo, ideologo, jos pirmojo viršininko Vlado Putvinskio-Pūtvio (1873–1929) 150-ąsias gimimo metines. Kas tai buvo per asmenybė ir kaip jo atminimas saugomas, yra jamžintas?

2019 m., Lietuvai pažymint Lietuvos Šaulių sąjungos atkūrimo 30-ąsias ir įkūrimo 100-ąsias metines, Kelmėje, skverelyje netoli bažnyčios, iškilmių metu atidengtas naujausias paminklas, skirtas Žemaičių bajorui, vienam iš Lietuvos šaulių sąjungos (LŠS) įkūrėjų, jos ideologui, žurnalo „Trimitas“ steigėjui Vladiui Putvinskiui-Pūtviui (1873–1929). Jis plačiai žinomas ir kaip prozininkas, publicistas, knygnešys, tvenkinių žuvininkystės pradininkas Lietuvoje, aktyvus visuomenės, kultūros ir švietimo veikėjas, spaudos bendradarbis.

Lietuvos šaulių sąjunga įkurta 1919 metų birželio 27 d. Kaune. V. Putvinskis-Pūtvis buvo pirmasis šios sąjungos viršininkas (jai vadovavo 1919–1922 metais). 1928 birželio 18 d. vykstant šaulių atstovų suvažiavimui V. Putvinskis buvo išrinktas Lietuvos šaulių sąjungos garbės pirmininku ir nuolatinio centro valdybos nariu.

Kelmę puošiantis V. Putvinskio-Pūtvio paminklas padarytas iš metalo plokščių. Tai stilizuotas dvigubas jogailaičių dinastijos kryžius. Viršutinėje jo dalyje įkomponuotas V. Putvinskio-Pūtvio bronzinis biustas. Dvigubo kryžiaus forma plytelėmis išklotos paminklo prieigos simboliškai atkartoja paties paminklo formą. Paminklą sukūrė V. Putvinskio-Pūtvio anūkas – architektas Stasys Pūtvis.

***

Vladas Putvinskis-Pūtvis gimė 1873 m. spalio 6 d.

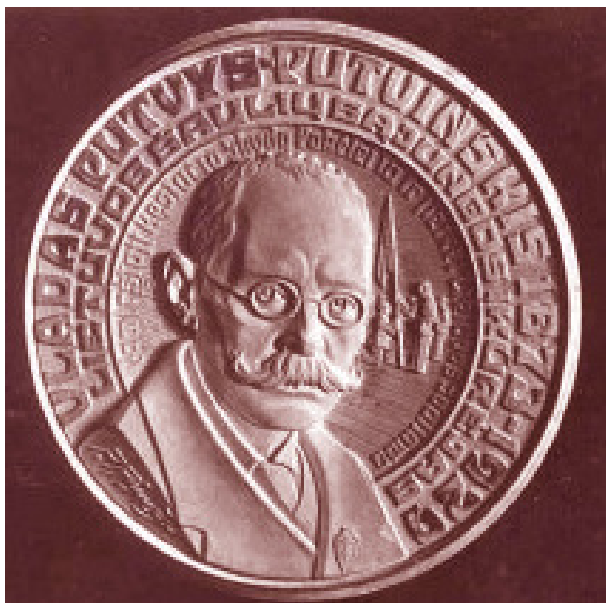

Vladas Putvinskis-Pūtvis (1873–1929). Fotografas nežinomas. Fotoreprodukcija iš RKIC archyvo

Vaidos Sutkienės nuotraukoje – V. Putvinskio-Pūtvio paminklas Kelmėje jo atidengimo dieną 2019 m. (paminklo autorius – Stasys Pūtvis)

Rygoje. Jo tėvai buvo bajorai Rapolas Putvinskis ir Idalija Broel Platerytė. Jis turėjo seserį Mariją. Putvinskių vaikai augo lenkiškoje aplinkoje, tačiau na-

Viršuje – atvirukas „Lietuvos šaulių sąjungos namai“. 1926 m.; kairėje – 1939 m. skulptoriaus Petro Rimšos sukurtas medalis, kuriame yra užrašas „Vladas Putvys-Putvinskis (1873–1929) Lietuvos šaulių sąjungos įkūrėjas“, aversas

muose buvo auklėjami lietuviška dvasia. Vladas iš pradžių buvo mokomas namie, vėliau žinias gilino Šiaulių gimnazijoje, o nuo ketvirtos klasės – Mintaujos realinėje mokykloje, kurią baigė 1893 metais. 1894–1896 m. studijavo žemės ūkio mokslus Vokietijos Halės universitete. Jis buvo baigęs tik du semestrus, kai pablogėjo tėvo sveikata, tad turėjo studijas nutraukti ir sugrįžti namo. Parvažiavęs įsikūrė Grauzikuose. Iš tėvų paveldėjo Šilo Pavėžupio, Grauzikų ir Palendrių dvarus (paskutinią greitai pardavė).

1897 m. rugpjūčio 12 d. vedė taip pat iš bajorų giminės kilusią vyskupo Motiejaus Valančiaus gimi-

naitę Emiliją Gruzdytę. Gyvendami santuokoje jie susilaukė 5 vaikų – trijų dukterų ir dviejų sūnų.

1896 m. V. ir E. Putvinskiai apsigyveno Šilo Pavėžupio dvare (Kelmės r.).

Audringas ir permainingas buvo V. Putvinskio-Pūtvio gyvenimas – vienu metu jis buvo net nacių ir socialdemokratų šalininkas, tuo pat metu jis daug metų buvo Lietuvos šviesuolių Jono Jablonskio, Augustino Janulaičio, Gabrielės Petkevičaitės-Bitės, Povilo Višinskio, Petro Avižonio, Žemaitės ir daugelio kitų bičiulis.

Vladas Putvinskis daug dėmesio skyrė paprastų žmonių švietimui. 1899 m. žiemą Šilo Pavėžupyje

(Nukelta į 6 p.)

Irenos Nekrašienės spaudai parengtos knygos „Vlodo Putvinskio-Pūtvio laišškai“ viršelis ir Kelmės krašto muziejuje veikiančios V. Pūtviui-Putvinskiui skirtos ekspozicijos fragmentas. Danutės Mukienės nuotrauka

1989 m. Tauragėje atkurtas 1944 m. sovietų sunaikintas paminklas V. Putvinskiui-Pūtviui. Paminklą padedant Robertui Krapui atkūrė Antanas Bagdonas. Danutės Mukienės nuotrauka

jis įsteigė pirmąją nelegalią pradinę mokyklą. Vietą jai surado nuošalioje vietovėje – paprastoje pamiškės trobelėje, vadinamoje „Bubeliu“. Po metų dar vieną mokyklą įsteigė Grauzikuose. Jos veikla buvo nutraukta 1905 m., o Šilo Pavėžupyje mokykla veikė ir toliau – kol čia atidarė valdišką Vėžežerio mokyklą. Suaugusiesiems jis steigė vakarinius kursus. Juose, taip pat ir pradinėse mokyklose, jis yra mokytojavęs ir pats. Šias mokyklas V. Putvinskis-Pūtvis išlaikydavo, mokėdavo atlyginimą ten dirbusiems mokytojams, remdavo gerai besimokančius vaikus, finansuodavo jų tolimesnį mokymąsi. Jis planavo įsteigti ir viešą mokyklą, kurioje būtų žemės ūkio ir amatų klasės. Jai buvo paskyręs sklypą, parengęs mokyklos planą, tačiau dėl įvairių trikdžių jos pastatyti jam nepavyko.

Nuo 1900-ųjų V. Putvinskis-Pūtvis vis daugiau dėmesio ėmė skirti lietuvių kalbai, pats kartu su žmona gilino šios kalbos žinias.

V. ir E. Putvinskiai iki pat 1906 m. globojo knygnešius, platino lietuvišką spaudą. Jie Šilo Pavėžupyje buvo įsteigę didžiausią lietuviškos spaudos gabenimo, paskirstymo ir persiuntimo centrą Žemaitijoje. Iš Mažosios Lietuvos knygnešių atnešta

draudžiamoji lietuviška spauda būdavo slepiama dvaro sode, svirne bei miške įrengtose slėptuvėse, vėliau paskirstoma kitiems knygnešiams, prenumeratoriams ir gabenama toliau, dažniausiai į Šiaulius ir jo apylinkes. Taip šis darbas čia vyko apie 6 metus ir, nepaisant to, kad dvaro sodyba caro žandarų nuolat buvo sekama, pastariesiems nė karto nepavyko sužinoti, kad čia darbuojasi lietuviškos spaudos platintojai.

V. Putvinskio-Pūtvio pakviestas 1900 m. vasarą Grauzikuose dirbo kalbininkas Jonas Jablonskis, kuris tuo metu rengė spaudai „Lietuvių kalbos gramatiką“ ir Motiejaus Valančiaus „Raštus“. Jam talkino Antanas Smetona, Petras Avižonis bei Žemaitė.

1901 m. V. Putvinskis-Pūtvis pradėjo aktyviai bendradarbiauti lietuviškoje spaudoje (savo straipsnius jis pasirašinėdavo Vlodo Pūtvio vardu).

Pradedant 1902-aisiais, Grauzikų dvaras keletą metų buvo lietuviybės centras. Pritariant V. Putvinskiui-Pūtviui, Povilas Višinskis čia 1902 m. vasarą suorganizavo pirmąjį literatų susirinkimą. Tokie susibūrimai, į kuriuos atvykstantiems būdavo privalu atsinešti savo naujos kūrybos, čia ilgą laiką vykdavo kiekvieną mėnesį. Juose dalyvaudavo, savo kūrinis skaitydavo pats P. Višinskis, Žemaitė, Gabrielė Petkevičaitė-Bitė, Jonas Biliūnas, Jonas Jablonskis, Augustinas Janulaitis, Jonas Krikščiūnas-Jovaras, Antanas Žmuidzinavičius ir nemažai kitų ano meto demokratių pažiūrų šviesuolių. 1902 m. V. Putvinskio-Pūtvio valdose buvo tariamasi ir Lietuvių demokratų partijos veiklos klausimais. V. Putvinskis-Pūtvis materialiai rėmė kurį laiką P. Višinskio redaguotą laikraštį „Varpas“.

Jis dalyvavo 1905 m. revoliuciniuose įvykiuose, agitavo prieš carą, todėl 1906 m. buvo suimtas, keletą mėnesių kalinamas Šiaulių ir Kauno kalėjimuose, o 1906 m. valdžia jam uždraudė gyventi Lietuvoje ir Kurše. Antrą kartą V. Putvinskis buvo suimtas 1914 metais. Tada jį ištrėmė į Nižnyj Novgorodo Voskresensko kaimą. Ten jis gyveno iki 1917 metų. Minėtu laikotarpiu ėmė domėtis filosofija, pradėjo rašyti ir skelbti straipsnius šia tema.

1918 m. Lietuvą paskelbus nepriklausoma valstybe, V. Putvinskis-Pūtvis tapo aktyvus jos valstybingumo pagrindų kūrėjas.

1919 m. birželio 27 d. Kauno valstybės įstaigų

tarnautojai įkūrė Lietuvos sporto sąjungos Šaulių skyrių. Tais metais V. Putvinskis-Pūtvis tapo Kaune veikusio Mato Šalčiaus (1890–1940) vadovaujamo partizanų būrio, kuris veikė kaip minėtos Sporto sąjungos Šaulių skyrius. M. Šalčiaus, V. Putvinskio-Pūtvio ir kitų bendraminčių iniciatyva greitai Lietuvos sporto sąjungos Šaulių skyrius buvo reorganizuotas į Lietuvos šaulių sąjungą. 1919 m. rugsėjo 15 d. Krašto apsaugos ministerijai patvirtinus LŠS įstatus, ji pradėjo veikti kaip atskira, savarankiška organizacija. Jos ideologijai pagrindus dėjo LŠS sumanytojas M. Šalčius kartu su V. Putvinskiu-Pūtviu. Tuo metu LŠS pagrindinis tikslas buvo padėti Lietuvos kariuomenei kovoti su išorės priešais dėl valstybės nepriklausomybės.

1919 m. rugsėjo 20 d. įvykusiame LŠS suvažiavime V. Putvinskis-Pūtvis buvo išrinktas šios sąjungos pirmininku. 1920 m. įsteigė Lietuvos šaulių šaulių žurnalą „Trimitas“ (pirmasis jos redaktorius buvo M. Šalčius), kuris leidžiamas ir dabar.

1940 m. liepos mėnesį, LŠS ir jos padalinių veikla Lietuvoje buvo uždrausta. Sąjunga atkurta Lietuvos Atgimimo laikotarpiu – 1989-aisias. Pagrindiniai LŠS tikslai šiandien išlieka tokie patys, kaip ir pirmaisiais jos veiklos metais. Dabar ši sąjunga rūpinasi ne tik šalies saugumu, bet ir globoja istorines vietas, mini sukaktis, rūpinasi gyventojų patriotiškumo ugdymu.

Pirmaisiais Lietuvos nepriklausomybės metais V. Putvinskis-Pūtvis padėjo besikuriantiems Lietuvos kariuomenės būriams sudarinėti jų veiklos planus, įkūrė pirmąjį šaulių būrį Kaune, „Plieno batalioną“, dalyvavo kovose su sovietinės Rusijos kariuomene, iš Vokietijos kariuomenės nupirko ginklų Lietuvos kariams.

1922 m. V. Putvinskis-Pūtvis buvo pasiūstas į Klaipėdą. Čia jis padėjo ruošti sukilimą.

V. Putvinskis-Pūtvis buvo pažangus dvarininkas ir rūpinosi Lietuvos žemės ūkio pažanga. 1899 metų rudenį jis Šilo Pavėžupio dvare iškasė bandomąjį karpinių auginimo tvenkinį, kuriame 1990-ųjų pavasarį pradėjo auginti karpinius. Kai šioje veiklos srityje įgijo patirties, parengė ūkininkams skirtą vadovėlį „Karpinių auginimas mažuose tvenkiniuose“. Savo dvaruose V. Putvinskis įdiegė nemažai ir kitų žemės ūkio, kooperacijos naujovių – numelioravo

1990 m. vasario 16 d. Kaune, Vytauto Didžiojo karo muziejaus sodelyje, atkurtas (skulptorius Zenonas Survila) paminklas V. Putvinskiui-Pūtviui (1938 m. lapkričio 23 d. šiame sodelyje pastatytas skulptoriaus Bernardo Bučo sukurtas paminklinis būstas su įrašu: „Vladas Putvis-Putvinskis. 1873–1929. Šaulių sąjungos kūrėjas. Pirmasis pirmininkas ir viršininkas“ sovietmečiu buvo nugriautas). Danutės Mukienės nuotrauka

laukus, įvedė sėjomainą, pradėjo auginti lubinus, įsteigė pavyzdinę pieno ūkį, populiarino Žemaitukų veislės arklius ir kt. 1923–1928 m. Grauzikų dvaras Lietuvoje buvo pavyzdinis. Dotnuvos žemės ūkio akademijos rektorius P. Matulionis, aukštai vertinęs V. Putvinskio-Pūtvio žinias ir nuopelnus, 1926 m. pavasarį jį pakvietė akademijoje dėstyti studentams žuvininkystės pagrindus.

1919 m. įkūrus Lietuvos šaulių sąjungą, ji vadovavosi V. Putvinskio parengtais Sąjungos įstatais ir programa. 1920 m. birželio 23–24 dienomis Grauzikų kaime, ant čia esančio Žvėryno kalno, buvo pradėtos švęsti tradicinėmis tapusios Lietuvos šaulių sąjungos metinės šventės.

1923 m. V. Putvinskis-Pūtvis paliko Kauną, nes atskirais jam aktualiais klausimais nesutapo jo ir
(Nukelta į 8 p.)

Lietuvos šaulių sąjungos Graužikų grandis. Sėdi (iš kairės): Vlado Putvinskio-Pūtvio žmona Emilija ir Vladas Putvinskis-Pūtvis. Kiti asmenys neidentifikuoti. Kelmė, 1928 m. gegužės 15 d. LCVA, A030-P014

Krašto apsaugos ministro pozicija. Tada jis įsikūrė Graužikuose ir čia iki savo mirties ūkininkavo.

Daugelį metų jis bendradarbiavo spaudoje. Savo straipsnius skelbdavo „Lietuvos aide“, „Trimite“, „Lietuvos ūkininke“ ir kai kuriuose kituose leidiniuose.

V. Puvinskis-Pūtvis mirė 1929 m. kovo 5 d. Kaune, palaidotas Kelmės kapinėse.

Už nuopelnus atkuriant bei įtvirtinant Lietuvos nepriklausomybę V. Putvinskiui-Pūtviui 1928 m. įteiktas Lietuvos didžiojo kunigaikščio Gedimino II laipsnio ordinas. Jis yra apdovanotas ir Latvijos Nepriklausomybės medaliu, sidabriniumi Klaipėdos vadavimo medaliu, garbės ženklu „Šaulių žvaigždė“, Italijos Karūnos ordinu „Už nuopelnus“. Jo darbai įvertinti ir daugeliu kitų garbingų apdovanojimų.

Įamžinant V. Putvinskio-Pūtvio atminimą Šilo Pavėžupio dvaro sodyboje yra pastatytas paminklas.

1929 m. Graužikuose buvo įrengtas V. Putvinskiui-Pūtviui skirtas memorialinis kambarys.

1929 m. Tauragės mieste, tarp Tauragės pilies ir Kultūros rūmų, kuriuose anksčiau veikė Šaulių namai, ties dabartine Jūros bei Dariaus ir Girėno gatvių sankryža, vietoje Pirmojo pasaulinio karo metais iš dalies sunaikinto Rusijos imperatoriaus Nikolajaus I paminklo šio miesto šauliai, panaudoję išlikusias senojo paminklo dalis, pastatė naują paminklą, skirtą Lietuvos šaulių sąjungos įkūrimo dešimtmečiui. 1930 m. šauliai nuėmė šio paminklo viršuje buvusį betoninį kryželį ir ant paminklo pastatė V. Putvinskio-Pūtvio biustą. Taip Tauragėje atsirado paminklas Lietuvos šaulių sąjungos kūrėjui

V. Putvinskiui-Pūtviui. 1944 m. mieste šeiminkavę sovietų kariai paminklą sudaužė ir kartu su postamentu užkasė šalia. 1989 m. Tauragės šauliai ir Sąjūdžio tarybos aktyvas sudaužyto paminklo dalis atkasė. Tada darbo ėmėsi tautodailininkas Antanas Bagdonas ir paminklą atkūrė. Padedant Robertui Krapui, jis nulipdė paminklo bareljefus ir nuliejo biustą. Visa kas liko nuo senojo paminklo, buvo užkasta greta naujojo paminklo vietos, o atstatytas paminklas iškilmių metu atidengtas ir pašventintas 1990 m. rugpjūčio 19 dieną.

1931 m. Kauno Naujamiestyje buvusi Kalnų gatvė buvo pavadinta V. Putvinskio-Pūtvio vardu. Sovietmečiu jai suteiktas kitas pavadinimas, o Lietuvai atkūrus nepriklausomybę, vėl sugrąžintas V. Putvinskio-Pūtvio vardas. Kelmėje taip pat yra gatvė, pavadinta jo vardu.

1936 m. – V. Putvinskio-Pūtvio vardu buvo pavadintas muziejus Kelmėje. Dabar šiame mieste veikiančiame Kelmės krašto muziejuje yra V. Putvinskiui-Pūtviui skirta ekspozicija.

1938 m. lapkričio 23 d. Kaune, Vytauto Didžiojo karo muziejaus sodelyje, buvo atidengtas paminklinis biustas su įrašu: „Vladas Putvis-Putvinskis. 1873–1929. Šaulių sąjungos kūrėjas. Pirmasis pirmininkas ir viršininkas“ (skulptorius Bernardas Bučas). Sovietmečiu paminklas buvo nugriautas, o 1990 m. vasario 16 d. atkurtas (skulptorius Zenonas Survila).

1939 m. skulptorius Petras Rimša sukūrė V. Putvinskiui-Pūtviui skirtą medalioną ir medalių, kuriame yra užrašas „Vladas Putvys-Putvinskis (1873–1929) Lietuvos šaulių sąjungos įkūrėjas“.

1940 m. Kauno Vytauto Didžiojo karo muziejaus sodelyje (K. Donelaičio g. 64) buvo atidengta „Knygnešių sienelė“, kurioje įamžintos 100 labiausiai nusipelnusių knygnešių pavardės. Antroje sienelės lentoje, pavadintoje „Pasižymėję knygų skleidimo organizatoriai“ greta kitų yra ir toks įrašas: „Putvinskis Vladas, dvarininkas“. Sovietmečiu (1950-aisiais) ši sienelė buvo nugriauta, o 1997 m. birželio 7 d. atstatyta (architektas Liucijus Dringelis).

1989 m. Šilo Pavėžupio pradinei mokyklai sugrąžintas Vlado Putvinskio vardas.

2012 m. vasario 15 d. Kauno senamiestyje, T. Daugirdo gatvėje, ant namo Nr. 4, atidengta memorialinė lenta, kurios užrašas skelbia, kad „Čia gyveno žymūs lietuvių kultūros ir visuomenės vei-

1997 birželio 7 d. Kaune, Vytauto Didžiojo karo muziejaus sodelyje atstatytos „Knygnešių sienelės“ (architektas Liucijus Dringelis) fragmentas. Joje tarp kitų 100 labiausiai nusipelnusių knygnešių pavardžių yra įrašyta ir V. Putvinskio-Pūtvio pavardė. Fotoreprodukcija iš RKIC archyvo

kėjai Jonas Garalevičius, Paulius Galaunė, Vladas Putvinskis, Juozas Tallat-Kelpša“. Memorialinės lentos autorius – skulptorius Vytautas Narutis.

2014 m. lapkričio 23 d. memorialinė lenta su bareljefu atidengta ant Lietuvos šaulių sąjungos būstinės Kaune (Laisvės al. 34). Joje yra užrašas, informuojantis, kad „Šiame pastate 1928–1929 m. dirbo vienas iš Lietuvos šaulių sąjungos įkūrėjų, organizacijos ideologas, pirmasis vadovas Vladas Putvinskis-Pūtvis (1873–1929)“. Šios memorialinės lentos projekto, kaip ir 2019 m. Kelmėje atidengto V. Putvinskio-Pūtvio paminklo, autorius yra V. Putvinskio-Pūtvio anūkas – architektas Stasys Pūtvis, o atminimo lentoje esantis bareljefas yra atlietas nuo skulptoriaus Petro Rimšos padaryto gipsinio modelio, kurio kopiją per visą sovietmetį išsaugojo inžinierius Aidas Rimša.

Vlado Pūtvio-Putvinskio pavardė yra įrašyta 2018 m. gruodžio 5 d. Vytauto Didžiojo karo muziejaus sodelio prieigose, greta K. Donelaičio ir Maironio gatvių sankirtos, atidengtoje paminklinėje plokštėje, kuri skirta 29-iems sušaudytiems, tremtyje, kalinimo vietose mirusiems Lietuvos Respublikos 1918–1940 m. ministrų kabinetų nariams atminti ir pagerbti. Šios atminimo plokštės iniciatorius – Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras, plokštės autorius – skulptorius Jonas Jagėla, architektūrinės dalies autoriai – architektai Liucijus Dringelis ir Evaldas Ramanauskas.

1998 m. įkurtas Vlado Putvinskio-Pūtvio klubas.

Vlado Putvinskio-Pūtvio (1873–1929) amžinojo poilsio vieta Kelmės kapinėse. Nuotrauka iš RKIC archyvo

2004 m. išleistas meninis vokas „Šaulių sąjungai 85. Vladas Pūtvis-Putvinskis“ (dailininkas Gediminas Karpavičius).

1933 m. Kaune buvo išleisti du V. Putvinskio-Pūtvio „Rinktinių raštų“ tomai.

1973-aisiais, kai buvo minimos V. Putvinskio-Pūtvio 100-osios gimimo metinės, Čikagoje išspausdinta V. Putvinskio-Pūtvio knyga „Gyvenimas ir parinktieji raštai“.

1993 m. Lietuvos šaulių sąjunga Vilniuje išleido Algimanto Liekio sudarytą knygą „Šauliškumas, tautiškumas ir Lietuvos nepriklausomybė“, skirtą Vlado Putvinskio-Pūtvio 120-osioms gimimo metinėms.

2003 m. Šiaulių „Aušros“ muziejus išleido šio muziejaus darbuotojos Irenos Nekrašienės spaudai parengtą knygą „Vlado Putvinskio-Pūtvio laišškai“.

NAUDOTA LITERATŪRA:

1. *Visuotinė lietuvių enciklopedija*: <https://www.vle.lt/straipsnis/vladas-putvinskis-putvis/>.
2. *Lietuvos šaulių sąjunga*: <https://www.sauliusajunga.lt/>.